

COLONELUL BĂNĂȚEAN ȘTEFAN STOIKA (1808–1878), PRIMUL TRADUCĂTOR ÎN LIMBA ROMÂNĂ A LUCRĂRII LUI GRISELINI DESPRE BANAT

RADU PĂIUȘAN

Universitatea de Vest din Timișoara

În contextul luptei seculare a poporului român pentru unitate națională, Banatul, veche provincie românească, s-a integrat organic, contribuind, prin activitatea românilor de aici, la făurirea statului național unitar. Încadrat organic în unitatea pământului și poporului român, Banatul a ținut, în permanență, legătura cu celelalte provincii românești, mai ales cu Transilvania, dar și cu Țara Românească și Moldova. A existat o permanentă circulație interumană și culturală, de oameni și idei de ambele părți ale Carpaților¹. Această circulație interumană și de valori este o constantă a vieții poporului român din cele mai vechi timpuri și amplificată, pe toată perioada evului mediu și mai ales a epocii moderne².

Se cunosc foarte multe cazuri de bănățeni trecuți în „Țară” – acesta era termenul generic sub care erau desemnate Principatele și apoi România, – care au trecut în Muntenia și Moldova și s-au încadrat aici în lupta pentru unitate națională și în viața economică și culturală. Acesta este și cazul colonelului Ștefan Stoika, născut la data de 8 noiembrie 1808, la Lipova³. Cel mai vechi membru cunoscut al familiei Stoika din Lipova este ofițerul imperial austriac Teodor Stoika, care se căsătorește cu Sara, care provenea din familia nobilă Raț din Caransebeș⁴.

Fiul lui Teodor, Cristofor Stoika, rămâne tot aici, la Lipova, și se căsătorește cu Raveca de Roșoni. Din această căsnicie rezultă doi fii: Ștefan, viitorul colonel și Dimitrie, viitorul profesor la Academia Mihăileană din Iași⁵.

Lipova, orașul de baștină al acestei familii, în această perioadă, ca de altfel pe tot parcursul evului mediu, era un puternic centru economic, comercial și cultural. Oraș românesc, el a avut o mare importanță în lupta antiotomană dusă de către Iancu de Hunedoara și fiul său, Matei Corvin, deținând o poziție privilegiată, alături de cetatea Timișorii, în toată perioada medievală⁶. Dezvoltarea sa economică continuă și în secolul al XIX-lea, mai ales la începutul său, când existau aici puternice organizații meșteșugărești și comerciale. Rolul preponderent în activitatea economică a acestui oraș îl deținea populația românească majoritară dintotdeauna

¹ Pascu 1983.

² Vezi Suciș 1977, p. 61–87.

³ Vezi Păiușan 1983, p. 1; Păiușan 2002, p. 7; Păiușan 2003, p. 5–23; Bleahu 2008, p. 246, care dă și domiciliul familiei Stoika din acest oraș, pe actuala stradă Aurel Vânătu, nr. 2; Păiușan 2009, p. 1; Stoika 2013, p. 27, 69; Moșneagu 2014, p. 9.

⁴ Date despre familia nobilă Raț, din Caransebeș, la Pușcariu 1892, p. 45.

⁵ Stoika, mss.

⁶ Eisenkolb 1912.

aici. Românii erau aceia care dominau înfloritoarea economie a Lipovei din secolul al XIX-lea⁷. Din rândul acestei populații românești majoritare, se ridică și personalități politice și culturale, ca folcloristul și academicianul Atanasie Marian Marienescu, revoluționarul Dimitrie Petrovici Stoichescu, colonelul Ștefan Stoika, profesorul universitar Dimitrie Stoika, etc.

Ștefan Stoika, după studii la Lipova și Timișoara, pleacă la Viena, unde se înscrie la Teresianum, la Școala Militară de Cadeți și apoi la Școala de Contabilitate și Finanțe⁸. Animat de un profund patriotism, patriotism izvorât din dragostea de țară și popor și cultivat pe parcursul anilor de studii la Lipova și Timișoara, în anul 1830, la vestea reînființării armatei române în Principate, el pleacă de la Viena la București. Aici se înrolează în tânăra armată în cadrul căreia își pune în valoare, în mod strălucit, cunoștințele militare dobândite în capitala imperiului habsburgic. Înrolat încă din primele serii de ofițeri, el va sluji cu dragoste și credință armata română, aproape treizeci de ani⁹. Face, la început, parte din regimentul al 3-lea, comandat de colonelul Ion Solomon, fostul comandant de panduri. În anul 1834 este înaintat locotenent și mare aghiotant domnesc, de către domnitorul Alexandru Ghica, cu care era și prieten, și casier general al armatei. Spre sfârșitul carierei militare este avansat, în anul 1851, colonel într-un moment când armata română nu avea decât șase colonei, gradul de general fiind inexistent, și șeful Stabului oștirii (șef al Marelui Stat Major) și director al Dejurstei (secretar general al Ministerului de Război)¹⁰.

Îndeplinind aceste funcții, mai ales cele din conducerea superioară a armatei, el va putea să-și realizeze visul: pregătirea unei armate române puternice, capabilă să facă față oricărui dușman, o armată animată de un înalt spirit patriotic care să poată cuceri, prin luptă, independența României. Prin activitatea pe care o desfășoară ca îngrijitor financiar al școlii militare de la Dudești, prima școală militară întemeiată în anul 1838 în Principate, școala la care, printre cei trei învățători care susțineau cursurile, preda și Nicolae Bălcescu, Ștefan Stoika este unul dintre fondatorii învățământului militar în Țările Române¹¹. Spirit progresist, animat de un fierbinte patriotism, el este un luptător consecvent pentru libertatea și independența țării sale. Participă și la Revoluția din 1848 din Țara Românească, la acea încercare a românilor de a se elibera de sub asuprirea străină seculară și de a edifica o societate mai democratică și mai umană. Astfel, după lupta din Dealul Spirii, când bravii pompieri încearcă o rezistență eroică împotriva turcilor care invadaseră țara, Ștefan Stoika – acum maior de Stat Major și casier general al armatei – salvează casieria armatei, nelăsând-o să cadă în mâna turcilor. El mută toate valorile în locuința sa și, după retragerea turcilor, restituie banii conducerii armatei. Tot acum, Ștefan Stoika, datorită talentului său diplomatic, reușește să prevină vărsările inutile de sânge, din cadrul ciocnirilor eroice armate române cu trupele turcești invadatoare. El este delegat de către caimacamul Constantin Cantacuzino să parlez cu Omer Pașa, comandantul trupelor turcești care ocupaseră Bucureștiul. Ștefan Stoika, cunoscător al limbii germane, reușește să-l convingă pe acest pașă turc, fost ofițer austriac, de origine croată, cu studii militare la Viena, să nu declanșeze represalii împotriva armatei și a populației civile a Țării Românești¹². Este, de altfel, prima misiune diplomatică care i se încredințează și pe care o rezolvă cu succes.

Bun patriot și militar de carieră, Ștefan Stoika va avea un rol important în viața militară și politică a Țării Românești. Cunoscător al Occidentului și al limbii germane, și ca aghiotant

⁷ Păiușan 1977a, p. 214.

⁸ Stoika 1911, p. 2.

⁹ Biblioteca Națională București, fond *Saint Georges*, pachet C.D.X.L., IV/6, nepaginat.

¹⁰ Stoika 1911, p. 5–13.

¹¹ Bodea/Cernovodeanu 1966, p. 108.

¹² Stoika, mss., p. 2.

al domnitorului Barbu Ştirbei, el are un rol dintre cele mai importante în timpul ocupaţiei Principatelor de către armatele austriece în timpul războiului Crimeii. Acum, când Principatele sunt ocupate militar de către Imperiul Habsburgic sub pretextul menţinerii neutralităţii lor, el este numit Înalt Comisar al Țării Româneşti pe lângă trupele de ocupaţie. Casa lui, datorită înaltei funcţii pe care o avea în armată, este frecventată de către mulţi ofiţeri români din armata austriacă, ca, de exemplu, colonelul Popovici şi căpitanul Batorin, amândoi bănăţeni şi chiar de către guvernatorul austriac al Principatelor, generalul Coronini. Acest general austriac de origine italiană, invitat în casa colonelului Ştefan Stoika, îşi exprimă admiraţia faţă de poporul român, de puternica lui conştiinţă naţională, indiferent de provincia în care trăieşte şi de stăpânirea politică sub care se află. Astfel, generalul Coronini ne dă o mărturie preţioasă despre o afirmare magistrală a originii latine a limbii şi poporului român şi a continuităţii sale spaţio-temporale. În timp ce el, Coronini, comanda un regiment român transilvănean din armata austriacă cu garnizoana la Veneţia, soldaţii acestei unităţi, într-o primăvară, ceruseră permisiunea să joace un joc de-al lor, al căluşarilor, din care el reţinuse o strofă, care îl impresionase profund:

„Aide fraţilor, săltaţi
Cu picioru-n pământ daţi
C-aşa Romulus sălta
Cu picioru-n pământ da
Când cetatea şi-o zidea”¹³.

Acum, rolul colonelului Ştefan Stoika este de cea mai mare importanţă. Domnitorul Barbu Ştirbei, considerându-l unul dintre colaboratorii săi apropiaţi, îi cere sfatul relativ la propunerea avansată de către Austria, prin generalul Coronini, ca Țările Române să ceară marilor puteri să fie anexată la aceasta. La această propunere anexionistă, colonelul bănăţean Stoika, bun patriot şi spirit clarvăzător, ripostează:

„Viitorul românilor este altul, nu să devie o țară în care Austria (Imperiul Habsburgic, *n.n.*) să-şi verse toate scursorile, cum a făcut cu Banatul, Ardealul şi Bucovina”¹⁴. Acest răspuns prompt îl derutează pe domnitor, care-l credea pe Ştefan Stoika partizan al Austriei, ca fost supus austriac, determinându-l, în ultimă instanţă, să respingă propunerile austriece referitoare la soarta Țărilor Române.

În această perioadă, colonelul Stoika găseşte prilejul să dezvolte şi să consolideze armata română. Astfel, din însărcinarea domnitorului Barbu Ştirbei, în anul 1854, elaborează un proiect pentru organizarea unei miliţii şi a trupelor de graniţă, care purta denumirea de „Proiect pentru înfiinţarea dorobanţilor şi a grănicerilor cu schimbul”. Prin acest proiect, deşi i se ceruse să rămână în limitele Regulamentului Organic (în Țara Românească armata permanentă nu trebuia să depăşească şase mii de oameni, iar în Moldova 4.000, *n.n.*), preconizează sporirea numărului armatei române cu încă 25.000 de oameni, constituind o forţă armată puternică, de tip modern¹⁵. Prin aceasta, îl putem considera pe colonelul bănăţean Ştefan Stoika, ca unul dintre fondatorii armatei române.

Militar de carieră şi mare patriot, Ştefan Stoika este unul dintre consecvenţii luptători unişti. Se ducea, acum, o luptă aprigă pentru unirea celor două Principate mai întâi, iar în perspectivă a întregului popor şi a pământului românesc. Ca o recunoaştere a activităţii sale

¹³ Stoika, *mss.*, p. 11.

¹⁴ General Ştefan Şt. Stoika, *Amintirile mele. 1854–1924*, Arhiva personală Ştefan Şt. Stoika, dosar III, doc. 1, f. 3.

¹⁵ Stoika 1911, p. 12.

unioniste, el este ales în Divanul Ad-hoc din 1857 din Țara Românească¹⁶. În timpul desfășurării mărețului act de la 1859, Ștefan Stoika, în calitatea sa de Șef al Marelui Stat Major al armatei Munteniei, are un rol de mare importanță. El sfătuieste pe spătarul Barbu Vlădoianu să nu facă jocul marilor puteri antiunioniste și să provoace vărsări de sânge. Cere spătarului ca unitățile militare care înconjurau dealul Mitropoliei, în ziua de 24 ianuarie, să vină acolo fără cartușe și să fraternizeze cu masele populare, prezente și ele în număr mare aici¹⁷. Prin aceasta se arată că și armata este pe deplin de acord cu alegerea domnitorului celor două Principate unite, ba chiar, prin menținerea ordinii, contribuie direct la alegerea acestuia.

După înfăptuirea acestui măreț act, Ștefan Stoika este unul dintre colaboratorii apropiați ai lui Cuza, mai ales în probleme diplomatice și de informare a străinătății. În acest sens, el publică la Paris, în data de 15 februarie 1859, deci la câteva săptămâni după realizarea Unirii, o lucrare în limba franceză, intitulată „*L'Autriche et le prince roumain*”. Originalul acestei lucrări nu s-a păstrat, o găsim în traducere la fiul său, generalul Ștefan Șt. Stoika, tipărită în anul 1910 în tipografia lui Nicolae Iorga de la Vălenii de Munte¹⁸.

Lucrarea a fost publicată din însărcinarea domnitorului Alexandru Ioan Cuza și la dorința împăratului Franței, Napoleon al III-lea, un susținător al Unirii Principatelor¹⁹. A apărut în Editura Librăriei E. Dentu. Semnalăm, în acest studiu, și această lucrare și încercăm să o introducem în circuitul istoriografiei naționale române. Din publicarea acestei lucrări la Paris, putem intui rolul de luptător pentru unire și sprijinitor al domnitorului Cuza pe care l-a avut colonelul bănățean Ștefan Stoika. Deci, el era în acel moment, ca un bun patriot și, în același timp, cunoscător al Occidentului și fost supus austriac, omul cel mai potrivit, chemat să apere, prin scris, legitimitatea unirii celor două Principate surori și dreptul noului stat la o existență proprie, de sine stătătoare. Apare, astfel, încă o fațetă a complexei personalități militare, politice, culturale și acum diplomatice, care a fost colonelul Ștefan Stoika. Ne apare, deci, în postura de agent diplomatic, propagator în străinătate al realizărilor românești și de colaborator de prim rang al domnitorului unirii.

Lucrarea propriu-zisă cuprinde, mai întâi, extrase din relatările diferitelor ziare și reviste, din Principate și străinătate, referitoare la realizarea unirii din 24 ianuarie 1859. Ea reliefează ecoul pozitiv al actului unirii în țară și străinătate. Se arată poziția marilor puteri față de acest act energetic al întregii națiuni române. Sunt publicate extrase din relatările diferiților corespondenți de presă aflați în Principate în ziua înfăptuirii mărețului act și în zilele următoare. Se reproduc extrase din *Monitorul Oficial* din 7 februarie 1859²⁰, din *Le Pays*, din 7 februarie 1859²¹, din *La Patria*, din aceeași dată²² și din alte reviste și ziare ale epocii, din țară și străinătate. Revelatoare pentru ecoul în epocă a unirii celor două Principate sunt relatările ziarului englez Morning Post, din acel an: „Alesul românilor este un om nou, dânsul este un spirit liberal-moderat, statornic și patriot și care, prin urmare, are acea rară fericire de a poseda dragostea universală (unanimă, *n.n.*) a poporului său și, în același timp, putând, cu drept cuvânt, să inspire încrederea Europei”²³. Deci, personalitatea domnitorului Unirii, Alexnadru Ioan Cuza, este elogios apreciată de către opinia publică engleză și internațională.

¹⁶ Biblioteca Națională București, fond *Saint Georges*, pachet C.D.X.L., IV/6.

¹⁷ Stoika, mss., p. 3.

¹⁸ Stoika 1910.

¹⁹ Stoika 1910, p. II (prefața).

²⁰ Stoika 1910, p. 5.

²¹ Stoika 1910, p. 6.

²² Stoika 1910, p. 7.

²³ Stoika 1910, p. 11.

Scrisă într-un spirit foarte modern, lucrarea pune, în mod just, toate problemele legate de unire și de rodul ei în viața poporului român și a continentului european. Ea se referă la poziția diferită a marilor puteri față de acest act, reliefând, îndeosebi, rolul pozitiv al Franței și cel negativ, profund reacționar, al Imperiului Habsburgic²⁴. Ștefan Stoika prezintă aici Europei personalitatea domnului Unirii – Alexandru Ioan Cuza. În acest sens, el reproduce demisia lui Cuza din postul de pârcălab de Covurlui²⁵, demisie înaintată ca un protest împotriva falsificării alegerilor în Moldova de către caimacamul Vogoride. Prin aceasta se reliefează cinstea și probitatea domnului Principatelor. În același sens, pentru a asigura Europa de credința și bunele intenții ale domnitorului Cuza, el reproduce jurământul depus de către acesta în momentul instalării sale ca domn²⁶. Tot aici se încearcă o legitimare politico-juridică bazată pe textul Convenției de la Paris din anul 1858, a Unirii Principatelor și a alegerii lui Cuza ca domn²⁷. În continuare, se remarcă rolul negativ și reacționar al jurisdicției consulare în Țările Române, jurisdicție care le încălca suveranitatea și le limita posibilitățile de dezvoltare²⁸. Dând dovadă de o deosebită clarviziune politică, Ștefan Stoika arată rolul profund distructiv al Imperiului Habsburgic față de tânărul stat român. Descoperă resorturile cele mai ascunse ale politicii austriece și remarcă scopurile de dominare ale habsburgilor: „*Ceea ce ar voi Austria (Imperiul Habsburgic, n.n.) nu este numai să mențină Principatele desunite, dar, să mărească diviziunea în fiecare din ele, asmuțind o partidă contra altei partide, o clasă asupra celeilalte, profitând de rivalitatea celor doi prinți, pentru a intimida pe unul prin celălalt, în scopul de a-i domina, pentru a le impune miniștri supuși consulilor lor. Și toate acestea în scopul de a obține concesiile peste concesiile, pentru a pune mâna pe averiile țării, pentru a face din București și Iași niște sucursale ale Vienei și de a opera astfel, fără război, cucerirea acestor avute și mănoase teritorii*”²⁹. De clarviziune politică dă dovadă colonelul Stoika și față de propunerea Austriei ca Poarta să ocupe cu armata Principatele. El își exprimă încrederea în realismul politicii turcești față de Principate, nelăsându-se atrasă în cursa întinsă de către habsburgi. „*Poarta va înțelege negreșit, la timp, că Austria face aceasta (îndeamnă la ocuparea Principatelor, n.n.) nu pentru a garanta interesele otomane, ci pentru a provoca o diversiune care să-i folosească*”. Scopul acestei diversiuni este și el observat de către colonelul Stoika. Austria nu face decât, după afirmația acestuia, să grăbească evenimentele, să ducă la dezagregarea Imperiului Habsburgic. „*Austria ar dori să atragă pe Dunăre furtuna ce o amenință în Italia. Dar nu va atinge alt țel decât acela de a grăbi evenimentele. Privind Cabinetul din Viena cum compromite fără judecată o pace, care este apărarea sa, suntem în drept a ne întreba ce spirit de zăpăceală și de nebulie a apucat pe sfetnicii Casei de Austria*”³⁰. Deci, colonelul Stoika, bun diplomat, intuiește scopurile ascunse ale politicii habsburgice, și arată lipsa de realism și caracterul aventurist, în același timp.

Traducătorul cărții în limba română, generalul Ștefan Șt. Stoika, fiul colonelului bănățean Ștefan Stoika, actualizând aceste considerente, la nivelul anului 1910, și analizând politica consecvent negativistă și reacționară a habsburgilor față de România, în toată epoca modernă, concluzionează în sensul aceluiași considerente patriotice și naționale ca și ale autorului. Generalul Ștefan Șt. Stoika subliniază caracterul negativ al alianței României cu imperiul dualist și atenționează oamenii politici din acea vreme despre caracterul duplicitar al politicii acestui imperiu. El condiționează bunele intenții ale Austro-Ungariei față de România, de rezolvarea în sens

²⁴ Stoika 1910, p. 8–9.

²⁵ Stoika 1910, p. 12–14.

²⁶ Stoika 1910, p. 19–20.

²⁷ Stoika 1910, p. 17.

²⁸ Stoika 1910, p. 23.

²⁹ Stoika 1910, p. 24.

³⁰ Stoika 1910, p. 28.

democratic a problemei naționale a românilor oprimați de această monarhie. El reactualizează avertismentul dat de către tatăl său, colonelul Ștefan Stoika, relativ la caracterul duplicitar al politicii imperiului dualist: „Deci, orice român de inimă, care-și iubește neamul, trebuie să-și dea seama de primejdia la care ne expunem, fiind aliați cu dușmanul nostru hereditar și să cerem aleșilor noștri, în mod imperios, să silească pe guvernanți a pune țara în gardă contra acestei puteri perfide care își face treburile numai pe spinarea noastră, iar dacă Austria (Imperiul Habsburgic, n.n.) vrea să dovedească contrariul, să oblige pe regele Ungariei a pune pe picior de egalitate cu unгурii, pe românii de peste munți, căci orice concesiile economice ne va face Austro-Ungaria, nu au nici o valoare pe cât timp existența etnică a românilor de sub domnia habsburgică e periclitată, existența regatului român fiind legată indisolubil de existența celorlalți români”³¹. Sentimente identice animă, deci, pe cei doi membri ai familiei bănățene Stoika, pe tatăl, colonelul Ștefan Stoika și pe fiul, generalul Ștefan Șt. Stoika, pe autorul și pe traducătorul acestei revelatoare lucrări pentru rolul progresist și de luptător pentru dreptate socială și unitate națională avut de membrii familiei bănățene Stoika.

Luptător pentru independența propriului popor, colonelul Ștefan Stoika este, în același timp, un susținător al cauzei naționale a poporului vecin bulgar. El este unul dintre acei care sprijină mișcarea de eliberare bulgară, care, atunci, își avea unul din sedii în România. Ștefan Stoika era în legătură directă cu conducătorii mișcării bulgare, pe care fiul său, generalul, îi adăpostea la moșia sa din Urziceni. „Îmi amintesc – scrie Ștefan Șt. Stoika – cum în copilăria mea, între anii 1860–1865, repausații patrioți bulgari Rokosovski, Balkanski, Hagi Dimiter și alții veneau la Urziceni, moșia tatălui meu, care era arendată, în acea vreme, lui Nicolai Balkanski, unde se adunau sub pretext de petrecere, dar în realitate conspirau contra Turciei (Imperiului Otoman, n.n.), asupra lor”³².

După realizarea unirii Principatelor, colonelul Stoika părăsește armata și se dedică politicii naționale³³. Rămâne, în continuare, un colaborator fidel al lui Cuza, mai ales în calitate de primar al capitalei celor două Principate unite. Este ales în această funcție în anul 1861 și apoi reales în 1865. Energic și bun organizator, Ștefan Stoika se remarcă și aici ca un susținător al lui Cuza. Organizează, în cinstea domnitorului, un mare bal la Teatrul Național, cu ocazia căruia s-au făcut manifestații de simpatie domnului, vrând să arate lumii că și capitala ține la domnul unirii. Tot acum, pentru a stăvili corupția și specula, stabilește o administrație cinstită a capitalei și construiește brutăria comunală, punând capăt speculei brutarilor³⁴.

Spirit consecvent democratic, iubitor al poporului oprimat, el face parte, în 1864, din comisia care a prezentat lui Cuza rezultatul plebiscitului prin care se aproba statutul organic și așa-numita guvernare autoritară³⁵. Această guvernare era, acum, condiția principală pentru realizarea profundelor reforme de după unire, între care un rol de cea mai mare importanță îl deținea reforma agrară. Activează până la moartea sa, survenită la 12 iulie 1878, ca senator, încă din timpul constituirii acestei instituții, de către domnitorul Cuza³⁶. Militează, până la sfârșitul vieții, pentru cucerirea independenței tânărilor stat român și pentru realizarea deplinei unități naționale. Deși nu participă în mod direct la războiul pentru independență, având o vârstă prea înaintată, totuși, prin activitatea sa profund patriotică și progresistă, în slujba patriei, prin rolul

³¹ Stoika 1910, p. 29–30.

³² General Ștefan Șt. Stoika, *Amintirile mele...*, Arhiva personală Ștefan Stoika, dosar III, p. 10.

³³ Păiușan 1977b, p. 198, anexa 1.

³⁴ Stoika, mss., p. 4.

³⁵ Stoika, mss., p. 5.

³⁶ Stoika 1911, p. 13.

important ce l-a avut în fondarea armatei române moderne, în pregătirea, instruirea și educarea ei în spiritul tradițiilor militare și de luptă ale poporului român și ale idealului secular al independenței naționale, fiind printre fondatorii învățământului militar în Principate, luptător consecvent pentru unitatea națională și participant activ la toate momentele importante din istoria națională contemporană lui, colonelul bănăţean Ştefan Stoika rămâne o figură proeminentă a istoriei noastre moderne.

Dar, pe lângă activitatea în domeniul militar, Ştefan Stoika a avut și o vastă activitate literară, mai ales de traducător, dar și de scriitor.

Activitatea sa de traducător este semnalată și în dicționare ale literaturii române și în sinteze de istorie literară. Astfel, el a fost prezentat ca unul dintre discipolii lui Ion Heliade Rădulescu, ca bun cunoscător al limbii franceze și și-a sprijinit maestrul în opera de popularizare a clasicii literaturii universale, traducând, în 1839, din Victor Hugo, romanul *Ziua dupe urmă a unui osândit* și din William Shakespeare, traducând, în 1844, drama *Iuliu Cezar*. Este prima traducere integrală a unei piese shakesperiene care a văzut lumina tiparului la noi într-un moment în care mesajul politic al tragediei, ideile ei republicane, îndemnul la cucerirea libertății civile puteau fi receptate cu maximum de activitate³⁷.

Într-adevăr, după cum se exprima un istoric literar contemporan³⁸, după fragmentele publicate de către George Barițiu, tragedia shakesperiană fusese tradusă integral de către căpitanul Stoika³⁹.

Apărută în tipografia lui Ion Heliade Rădulescu, aceasta utilizase mai multe texte în limba franceză, mai întâi traducerea larg răspândită în epocă, cea a lui Le Tourneur, apărută împreună cu mai multe comentarii alese din textele lui Voltaire și La Harpe (în 1821–1822), la editura pariziană Brissot-Thivars⁴⁰.

Cercetările ulterioare, întemeiate pe o foarte atentă comparație, au demonstrat că traducătorul român a avut la îndemână o ediție mai recentă, din 1835, îngrijită de Horace Meyer: *Oeuvres dramatiques* de Shakespeare, traduits de l'anglais par Le Tourneur, nouvelle édition, précédée d'un notice bibliographique et littéraire par Horace Meyer, traducteur des oeuvres de Schiller, et ornée d'un portrait de Shakespeare en acier⁴¹.

Se pare, după cum afirma istoriografia literară contemporană, că a mai fost întrebuințată, de către Stoika, și ediția lui François Guizot și Amedée Pichot⁴².

„Era traducerea care, spre sfârșitul secolului al XIX-lea (un cărturar – *n.n.*) de talia lui Canning o numea <cea mai îngrijită transpunere franceză de până acum>”⁴³.

Unii istorici literari consideră, însă, că textul traducerilor făcute de Ştefan Stoika „este încărcat de latinisme și se încearcă chiar înlocuirea unor cuvinte de origine slavă cu derivate de origine latină”⁴⁴.

Dar, după cum se exprima un istoric literar contemporan, „apărute la scurt timp una după alta, traducerea lui Bariț și Stoika, recunoșteau, în tragedia lui Shakespeare, același îndemn la acțiune pentru cucerirea libertăților civile. Faptul că, la un interval atât de scurt, în anii aceia de frământări prerevoluționare, doi intelectuali care proveneau din aceleași cercuri progresiste se îndreptaseră spre aceeași creație shakesperiană, demonstrează că *Iuliu Cezar*, cu ideile

³⁷ Institutul de lingvistică, istorie literară și folclor al Universității „Alexandru Ioan Cuza” 1979, p. 816.

³⁸ Grigorescu 1971, p. 63.

³⁹ Stoika 1844.

⁴⁰ Grigorescu 1971, p. 64.

⁴¹ Rădulescu 1938, p. 253. (apud Grigorescu 1971, p. 64).

⁴² Institutul de lingvistică, istorie literară și folclor al Universității „Alexandru Ioan Cuza” 1979, p. 817.

⁴³ Canning 1884, p. 179 (apud Grigorescu 1971, p. 64).

⁴⁴ Institutul de lingvistică, istorie literară și folclor al Universității „Alexandru Ioan Cuza” 1979, p. 816.

republicane pe care le afirma, nu era privită doar ca o operă literară, a cărei tălmăcire ar fi completat o <bibliotecă literară>, ea era interpretată ca un fel de manifest literar, adus dintr-o epocă și dintr-o țară independentă, dar al cărui sens ajunsese nealterat până la pașoptiștii români”⁴⁵.

Acest fapt se explică, conform aceluiași istoric literar, prin faptul că atât Barițiu, cât și Stoika au avut de înfruntat dificultățile unei lipse de experiență în ceea ce privea traducerea factice, dificultate sporită de împrejurarea că folosiseră, la rândul lor, traduceri, nu întotdeauna fidele față de original, pe atunci insuficient comentat, și ale cărui absurdități nu fuseseră rezolvate nici de intermediarii francezi⁴⁶.

Astfel, „traducerile lui Stoica apare incontestabil într-o formă mai cursivă... de ce nu s-ar admite, în ceea ce privește întorsătura de frază, <că> Stoica nu era scriitor cu prestigiul lui Barițiu, avea ceea ce, mai târziu, se va numi talent de traducător”⁴⁷.

Dar, după cum afirma un cunoscut shakespearolog român, preferința pentru această tragedie nu era întâmplătoare, ideile ei republicane corespunzând năzuinței de libertate a generației pașoptiste și oferirea cititorilor o expresie politică exemplară de luptă pentru drepturile umane și civile. Concluzionând, autorul studiului remarcă: „Exista, așadar, în cultura noastră, un climat politic și social capabil să fertilizeze astfel de idei, încă înainte de 1848, climat sub al cărui impuls revoluționar, piesa își dezvăluie tocmai conținutul protestatar”⁴⁸.

De altfel, Ștefan Stoika este plasat, de către unul dintre exegeții cei mai cunoscuți ai începuturilor literaturii române moderne, într-o perioadă de tranziție între luminiști și revoluționari, alături de Costache Negruzzi și Vasile Cârlova⁴⁹.

Ștefan Stoika, bun cunoscător al limbii franceze, a publicat traduceri în „Curierul de ambe sexe”, „România”, „Foaie pentru minte, inimă și literatură” și „Zimbrul”, care apărea la Iași. El a publicat nuvele și povestiri traduse, probabil, din foiletoanele gazetelor străine ale vremii și, uneori, foarte slab prelucrate. Sunt compuneri melodramatice, câteodată macabre și terifiante, cu efecte stridente, de contrast romantic și senzațional: *Amorul la locul osândeii*, *Necunoscutul*, *Zugravul portretelor de morți*, *Fata negușitorului*, etc.⁵⁰

În continuare, se afirma că „tot din publicațiile străine se traduce proză lirică, oscilând între confesiune și poem în proză: *Preludia primăverii*, *Steaua mea pentru M*, sau sfaturi morale: *Mica cânticică a toaletei inimii doamnelor*”⁵¹. Interesul lui se îndreaptă – afirmă istoricul literar – nu numai spre romantismul popular, ci și spre mari autori romantici⁵².

Astfel, din Victor Hugo a tradus și a publicat *Ziua dupe urmă a unui osândit*, traducere semnată căp<itanul> St. Stoica⁵³.

După cum afirma un cunoscut istoric literar, înmulțirea considerabilă a traducerilor în deceniul al patrulea al secolului al XIX-lea se explica printr-o anumită optică a îndrumătorilor Ion Heliade Rădulescu și Gheorghe Asachi, prin prevalența culturii luministe care accentuează ideea de instruirea și asimilarea experiențelor străine ca treaptă preliminară a desfășurării puterilor sufletești autohtone⁵⁴.

⁴⁵ Grigorescu 1971, p. 65.

⁴⁶ Grigorescu 1971, p. 66.

⁴⁷ Grigorescu 1971, p. 67.

⁴⁸ Curtui 1977, p. 18.

⁴⁹ Cornea 1971, p. 428.

⁵⁰ Institutul de lingvistică, istorie literară și folclor al Universității „Alexandru Ioan Cuza” 1979, p. 817.

⁵¹ Institutul de lingvistică, istorie literară și folclor al Universității „Alexandru Ioan Cuza” 1979, p. 817.

⁵² Institutul de lingvistică, istorie literară și folclor al Universității „Alexandru Ioan Cuza” 1979, p. 817.

⁵³ Cornea 2008, p. 376.

⁵⁴ Cornea 2008, p. 450.

Deci, afirma exegetul, „pentru Heliade și Asachi, traducerea contribuiau la integrarea în Europa, la epurarea moravurilor, cultivarea gustului pentru curățirea și îmbogățirea limbii”⁵⁵.

În concluzie, toate acestea contribuiau la europenizarea societății românești și a producțiilor sale culturale și spirituale.

În unele studii, producțiile literare ale lui Ștefan Stoika sunt puse la traduceri „cu autori neidentificați”⁵⁶, fără a se da cea mai mică posibilitate ideii că unele bucăți literare ar fi lucrări originale ale lui Stoika.

Dar, înainte de a-și da publicității scrierile, Stoika a lăsat, în manuscris, traducerea primelor patru scrisori din ediția germană a cărții lui Griselini, Încercare de istorie politică și naturală a Banatului Timișoarei⁵⁷.

Traducerea făcută de Stoika nu are titlu și, în cadrul celor patru scrisori, din care începutul primei este incomplet, nu apare persoana căreia îi este adresată, adică contele Iosif de Brigido, care a fost numit președinte al administrației regionale a provinciei Banat⁵⁸.

Manuscrisul traducerii se găsește la Biblioteca Națională a României, alături de alte manuscrite și diplome nobiliare donate de către membrii familiei Stoika în perioada interbelică⁵⁹.

Bun cunoscător al limbilor germană și română, Ștefan Stoika a tradus opera lui Griselini după ediția germană, introducând, însă, și cuvinte din limba franceză, astfel că întreprinderea sa, pe lângă vocabularul latinizant, introduce și elemente din scrierea germană și neologisme din limba franceză. De asemenea, scrie substantivele cu majusculă, cum se scriu în limba germană⁶⁰, iar din limba franceză introduce cuvinte ca: *sujet*, în loc de *subiect*⁶¹.

Ca o dovadă a dorinței sale de unitate națională, Stoika întrebuințează termenul *România* sau *Rumânia*, în loc de Țara Românească⁶², sau arată originea românească din Banat a unor personalități ale epocii. „Aceștia, toți patru, erau români bănățeni”⁶³ sau scrie, în paranteză, adăugând la textul lui Griselini „Rumânii, ei zic Sânmiclașușu (Sânnicolaul Mare, *n.n.*), de aceste sânt doă cu asemenea numire în Banat, din care acest pomenit este acel Mare, iar altul se zice cel mic (Sânnicolaul Mic, *n.n.*), și ambele sânt locuite de rumâni”⁶⁴.

În unele locuri din traducerea sa, Stoika se implică personal, ca, de exemplu, când este vorba despre orașul său natal, Lipova, despre care notează, în paranteză: „Tot la Lipova se află și mormântul reginei Maria, cei ce-i zic lăcuiitorii rumâni Cetățuia, eu le-am văzut adesea, în copilăria mea, mergând din frumosul oraș rumânesc bănățean Lipova, cale de treizeci de minute, pă Mureș (exact cum pronunță, și astăzi, locuitorii mai în vârstă ai orașului și ai satelor riverane, *n.n.*)”⁶⁵. Stoika mai adaugă și rolul Mureșului în delimitarea Banatului de Ungaria și proverbe legate de aceasta, „iar Murășu curge pe șesu ce hotărăște Banatul cu Ungaria până să varsă în Tisa, unde, odată cu el, încetează și satele și orașele românești. De aceea, și proverbul de nepăsare a bănățenilor <nu-mi pasă de nimeni câtu-i Murășul>”⁶⁶. La fel, el încearcă să explice toponime ca *Lipova*: „cetatea Lipova, Orșova, Caransebeșu, în vremurile romane erau cunoscute

⁵⁵ Cornea 2008, p. 450.

⁵⁶ Institutul de lingvistică, istorie literară și folclor al Universității „Alexandru Ioan Cuza” 1979, p. 817.

⁵⁷ Griselini 2006.

⁵⁸ Prefața dr. Aurel Cosma și Traian Lalescu, din 10 mai 1926, la Griselini 1926, p. IX.

⁵⁹ Vezi Biblioteca Națională a României, fond *Saint Georges*, Pachet C.D.X.L., IV/6, nepaginat.

⁶⁰ *Vezi Epistola I*, p. 1.

⁶¹ *Epistola a II-a*, p. 5.

⁶² *Epistola a II-a*, p. 5.

⁶³ *Epistola a II-a*, p. 13.

⁶⁴ *Epistola a II-a*, p. 15.

⁶⁵ *Epistola a II-a*, p. 12.

⁶⁶ *Epistola a II-a*, p. 12.

supt numirea de Livra, Ursa și Cara mia Sedes. Este cunoscut că legioanele romane purtau câte un semn, așa legionul colonizat la Lipova se vede că avea semnul lupoaica...⁶⁷.

Traducătorul încearcă să explice și etimologia orașului Lugoj, pe care îl scrie, întotdeauna, *Logoj*, așa cum îl pronunță românii bănățeni și astăzi. „Logoju își trage numirea de la poziția sa locală, adică Lăcosu”⁶⁸.

Și personalitățile lui Iancu de Hunedoara, numit Ioan Corvin, și a lui Nicolaus Olahus sunt evocate de către Stoika ca un adaos la scrierea lui Griselini. Relativ la originea lui Iancu de Hunedoara, cărturarul bănățean sublinia că „Toată îndoiala o ridică Nicolae Olah, Arhiepiscopul Strigoniului, caștelaru Regelui, un bărbat foarte învățat și cunoscut de auctor faimos ce să trăgea dintr-o română, Marina, sora lui Ioan Corvin”⁶⁹.

Tot ca un adaos la scrierea lui Griselini, traducătorul acestuia în limba română se pronunță și asupra originii românești a eroului bănățean Pavel Chinezu, unul dintre marii conducători de oști a lui Matei Corvin și combate încercarea de a-i atribui o origine străină. „Pavel Chinezu, rumân bănățean de lângă Timișoara, la început a fost de meserie morar, de o statură marginală (marțială, *n.n.*), spiritos și înzestrat cu o putere peste natură. Timpuriu, luându-și meseria, îmbrățișă armele prin care se făcu faima secolului său, cognomele Chinezu, l-au aplicat unii din scriitorii streini după placul lor. Ba unii aduc aminte de un scriitor sârb care nu s-a sfîit a-l face pe Chinezu nostru de un neam cu el, cu toate că sârbii au venit în Banat pã la anu 1700, adică mai bine de 200 de ani după moartea Chinezului, afară de cei cincizeci de mii aduși de el însuși. Încât, pentru numirea Chinezu, aceasta este prea bănățenească, însemnând, în tot Banatu, și până în zioa de astăzi, a ceea ce înseamnă la noi (în Țara Românească, *n.n.*), pãrcãlabu. Apoi, ce comentariu poate fi mai firesc decât tradițiile populare, că barzii românilor din Banat cântă, și acum, faptele eroului lor, iar gãslașii sârbi nici nu cunosc acest nume”⁷⁰.

Și atunci când vorbește de un alt personaj important, Iosa de Som, comitele Banatului, mort de ciumă în 1511, respectat de supușii săi, autorul traducerii adaugă la aceasta: „Poate și pentru că era și el român bănățean, și îl durea inima, ca și pă Corvin și pă Chinezu, de sângele său”⁷¹.

Stoika adaugă, la textul lui Griselini și necesitatea conducerii Banatului de către reprezentanți ai românilor bănățeni. „Am vorbit, mai înainte, de sistima cea greșită, care o apucase de la un timp guvernul Ungarii, încredințând Banatul unor oameni cu totul streini de interesurile lor. Am văzut minunile ce le făcuseră bănățenii români supt Banii din sânul lor, fiindcă coloniști streini nu erau așezați, pe atunci, în Banat. Vedem și amortirea ori nepăsarea ce urma, supt comiți streini care, în loc să aștepte sprijinirea de la sãmburul cel sãnãtos al propriilor lãcuitori, sã mãrgineau a-și umple fortãrețile cu niște chefegii, pribegi, fãrã de patrie și fãrã de nume. Numai prin boldul naționalității (conchide Stoika, *n.n.*), prin respectarea și unirea interesurilor va putea a fi un guvern tare, iar prin desprețuirea acestora, popul va reveni la nepãsare și nu-și va putea scutura jugul, cel puțin va rămãne indiferent, vãzãnd pe tiranii lor cum se sfãșie între ei. Unde era, atunci, acele 20 sau 30 de mii de bărbați ai Banatului supt un Corvin, supt un Chinezu, ba și supt un Iosa? Erau la locul lor, în garnizoane, unii în câmpuri, supt arme. Iar supt un prinț (Ion Zapolya, *n.n.*), erau pe la cãminurile lor, în garnizoane nemernicii și la hotare turcii”⁷².

⁶⁷ *Epistola a II-a*, p. 12.

⁶⁸ *Epistola a II-a*, p. 12.

⁶⁹ *Epistola a II-a*, p. 20.

⁷⁰ *Epistola a II-a*, p. 4.

⁷¹ *Epistola a II-a*, p. 10.

⁷² *Epistola a II-a*, p. 15.

Uneori, în traducerea lui Stoika apare adevăratul nume, cel românesc, al diverselor personalităţi ale epocii. Este şi cazul conducătorului militar român *Nădejde*, care a fost maghiarizat în *Nadajdi*⁷³.

Dar Stoika, pentru a-i apăra pe români, nu numai pe cei bănăţeni, dar şi pe cei din Ţara Românească şi Moldova, îl contrazice chiar pe Griselini. Într-o paranteză la scrisoarea acestuia, el reliefează faptul că „unii scriitori, între care şi Griselini, care urma să se ia după ei, neavând mai bune argumente, zice că s-au supus aceşti prinţi (Mihai Viteazul în Ţara Românească şi Aron Vodă în Moldova, *n.n.*), Griselini a scris *România* în loc de Ţara Românească (*n.n.*), cu oştirile şi ţările lor, lui Sigismund. Dar aceasta e o plăsmuire născută din lipsa scriitorilor (istoricilor, *n.n.*) rumâni. Care a fost cauza de suntem micşoraţi de streini, pentru că şi acei care ne-ar fi apărat dreptul, dar, neavând alte argumente, au fost siliţi să ia pă acele de bune care le-au putut găsi şi aceştia căutau a trage spuza pe turta lor. De aceea, eroii noştri sunt streini şi pă lăpădăturile lor le rumânesc”⁷⁴.

Într-o altă completare, Ştefan Stoika prezintă, pe larg, cinci victorii ale domnitorului român Mihai Viteazul asupra turcilor. „Sub Mihai Viteazul au reputat românii şi altele”⁷⁵, cu mult mai strălucite triumfuri asupra turcilor, dintre care să însemnăm numai aceste următoare”⁷⁶.

Referindu-se la cuvântul *spahii*, traducătorul lucrării semnalează, tot într-o paranteză, că „şi până astăzi, lăcuiorii din Banat numesc pă proprietarii de moşii *spaii*, se vede că sârbii colonişti au dus, cu sine, din patria lor, această numire, fiind ei acolo supuşi turcilor, cărora numai lor (turcilor, *n.n.*) le era ertat să fie proprietari”⁷⁷.

Completând descrierea lui Griselini despre moartea cardinalului Andrei Báthory, Stoika releva faptul că „El fu ucis de un săcui când, fugărind, căuta să se strecoare în Moldova. Şi capul lui fu adus lui Mihai, carele pedepsi cu moartea pe ucigaşul”⁷⁸.

Într-o paranteză extinsă, Stoika relatează împrejurările asasinării lui Mihai Viteazul: „Mihai Viteazul, după ce a învins pă Andrei Báthory, şi-a cuprins Transilvania, primind jurământul de credinţă de subpuşi ai lăcuiitorilor ei, şi-a însuşit sieşi această provincie ce era câştigată prin dreptul armelor. Pentru care, intrând în negociaţii cu împăratul şi cu sultanul de a-l recunoaşte de prince, se porni, fără pierdere de timp, spre a pedepsi şi pă inamicul său, Ieremie Movilă, ce era ajutat de poloni, pe care, alungându-i şi luându-i Moldova, intră în Iaşi, unde îi jură şi această ţară credinţă de subpusă. Acolo organizând administraţia, denumi locţiitor şi se întoarse la Alba Iulia (Belgrad), în Transilvania, de unde iar trimise sol la împăratul şi la sultanul, spre a-şi asigura şi acest prinţipat, Mihai întrunise cele trei prinţipaturi româneşti şi se intitula de prince a trei ţări. Despre moartea lui Mihai acuza este cunoscută, întrucât nu să cere alt comentariu”⁷⁹.

Stoika afirmă, în continuare, că, oricât se încearcă falsificarea adevărului, deprecierea românilor, printre care şi Mihai Viteazul, originea sa este proprietatea românilor. „Basta (generalul imperial, *n.n.*), spre a se excuza de naintea împăratului pentru hoţiasca moarte a acestui mare şi faimos erou al hristinătăţii, a scos nişte scrisori false, arătând că bravul Mihai vrea să se alieze cu turci. Dar acei morţi nu mai vorbesc, şi naţia noastră a avut mulţi clevetitori. Însă ea să poată mângâia, când va reviza rândurile eliţilor ei. Ţara Românească poate privi măreaţă asupra heroilor ei, ea fu care dete lumii pă cei mai străluciţi duci ai hristinătăţii; numele cele glorioase, Ioan

⁷³ *Epistola a II-a*, p. 20.

⁷⁴ *Epistola a III-a*, p. 5.

⁷⁵ Pentru primele victorii ale lui Mihai Viteazul vezi *Epistola a III-a*, p. 6.

⁷⁶ *Epistola a III-a*, p. 7.

⁷⁷ *Epistola a III-a*, p. 8.

⁷⁸ *Epistola a III-a*, p. 9.

⁷⁹ *Epistola a III-a*, p. 10.

Corvinu și Mihai Viteazul, nici o dată nu vor apune din analele țării Materne; lasă tocească-să ascunzătorii adevărului cât vor voi, dar originea heroilor e proprietatea Rumâni⁸⁰.

Traducătorul lui Griselini mai adaugă și vestigii care mai existau pe timpul său: „Tot Radu Șerban învinse, pă la 1611, pă Gavril Batori, prințul Transilvaniei, într-o bătălie care se făcu tot pă acest loc, în apropierea Brașovului. Într-un singur mormânt monstruos să înmormântară, de către cetățenii Brașovului, 7.785 de cadavre de Transilvani uciși în această bătălie. Movila acestui mormânt și până astăzi se poate vedea⁸¹.

Stoika, într-o altă paranteză din traducerea sa, încearcă o definire a bănățenilor, autohtoni în această provincie. „Prințul Evgheni (Eugeniu de Savoia, *n.n.*), acest faimos nume, și până astăzi foarte popular între bănățeni. Eu zic de Români din Banat, pentru că românul din Banat, cu numirea de Bănățean, se înțelege numai pe sine, întocmai ca moldoveanul, iar pă coloniștii streini îi numește numai sârbi, nemți, bulgari din Banat (nu apar ungurii, *n.n.*) și adevărat că numai fidela națiune română, ce-și găsi în Banat tradițiile provinciilor materne, între care ia parte și glorioasa memorie a acestui strălucit prince italian⁸².

Printre cei veniți în Banat au fost și sârbii, pe care Stoika îi caracterizează astfel: „Mai nainte de venirea acestor nemernici în Banat avea, această provincie, o arhiepiscopie la Timișoara și trei episcopii la Lippova, Caransebeș și Vârșit, tot sub jurisdicția arhiepiscopatului Timișorii stă și episcopatul a Jenopolii (Ineului) și Orizii Mari. Mijlocul cum știură sârbii să-și însușască, pe seama lor, scaunurile ierahice și să îmbulziască pă Români, strămutând și rezidențele, aceasta trebuie descrisă cerconstanțelor celor triste acelor ani întunecați, când Români, deginați prin jugul turcesc, nu mai avură relația cea strânsă cu clerul Țării Românești, cu care stau mai nainte de venirea turcilor într-o unire, apoi și acesta era, mai tot asemenea, întregit de călugări greci. Destul că clerul sârbesc să înrădăcină în Banat, să întări și își cultivă neamul său în socoteala interesului rumânilor, mai vârtos că și școlile stătea supt cler, și, prin urmare, erau sârbești, prin care, cu încetul, cresc influența lor, adăogându-le prozeliți noi din renegați, iar elementul Român rămase în amorișire... Multe documente importante, mai cu seamă în privința episcopaturilor române din Banat, urmează să se afle în arhivele episcopilor și la mănăstirile sârbești⁸³.

Traducătorul scrierii lui Griselini, care era militar de carieră, explică și anumiți termeni de specialitate. „A sparge cu ghiulele mari cetăți. Spărtura aceea se zice breșe. Aproschele sunt șanți scutitoare, din care pot bați o cetate. Aceste sunt ziceri primite de toate națiile în arta militară⁸⁴.

În concluzie, toate aceste adaosuri, plasate în paranteze, la opera lui Griselini demonstrează că traducătorul era român originar din Banat, care îi cunoștea bine istoria, limbajul și locurile în care s-au desfășurat evenimentele relatate. De altfel, traducerea făcută de colonelul Ștefan Stoika este identică, din punctul de vedere al conținutului, cu originalul german și este făcută în limbajul primei jumătăți a secolului al XIX-lea, exceptând parantezele care-i aparțin lui Stoika.

Bibliografie

- Bleahu 2008 = V. Bleahu, *Monografia orașului Lipova, din județul Arad*, ediția a III-a revăzută și adăugită, Editura Hieropolis, Timișoara, 2008.
- Bodea/Cernovodeanu 1966 = Primele școli ostășești din Țara Românească (1830–1840). Activitatea lui Nicolae Bălcescu ca iuncăr-învățător, în *Studii și articole de istorie*, București, 1966.

⁸⁰ *Epistola a III-a*, p. 11.

⁸¹ *Epistola a III-a*, p. 12.

⁸² *Epistola a IV-a*, p. 6.

⁸³ *Epistola a IV-a*, p. 10.

⁸⁴ *Epistola a IV-a*, p. 17.

- Canning 1844 = A. S. G. Canning, *Thought an Shakespeare's Historical Deays*, Londra, 1884.
- Cornea 1971 = P. Cornea, *Originile romantismului românesc. Spiritul public, mişcarea ideilor şi literatura între 1780–1840*, Editura Minerva, Bucureşti, 1971.
- Cornea 2008 = P. Cornea, *Originile romantismului românesc. Spiritul public, mişcarea ideilor şi literatura între 1780–1840*, ediţia a II-a, Editura Minerva, Bucureşti, 2008.
- Curtui 1977 = A. Curtui, *Hamlet în România*, Editura Minerva, Bucureşti, 1977.
- Eisenkolb 1912 = A. Eisenkolb, *Lippa város története (Istoria oraşului Lipova)*, Lippa, 1912.
- Grigorescu 1971 = D. Grigorescu, *Shakespeare în cultura română modernă*, Editura Minerva, Bucureşti, 1971.
- Griselini 1926 = F. Griselini, *Istoria Banatului Timişan* (traducere din limba germană de Nicolae Bolocan), Tipografiile Române Unite, Bucureşti, 1926.
- Griselini 2006 = F. Griselini, *Încercare de istorie politică şi naturală a Banatului Timişoarei* (prefaţă, traducere şi note de Costin Feneşan), ediţia a II-a, revizuită, Editura de Vest, Timişoara, 2006.
- Institutul de lingvistică, istorie literară şi folclor al Universităţii „Alexandru Ioan Cuza” 1979 = Institutul de lingvistică, istorie literară şi folclor al Universităţii „Alexandru Ioan Cuza” Iaşi, *Dicţionarul literaturii române de la origini până la 1900*, Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1979.
- Moşneagu 2014 = M. Moşneagu (îngrijire ediţie, cuvânt înainte, studiu introductiv, cronologie şi note), *General Nicolae Stoika. Amintiri din războiul independenţei*, Editura Semne, Bucureşti, 2014.
- Pascu 1983 = Şt. Pascu, *Ce este Transilvania? Civilizaţie transilvană în cadrul civilizaţiei româneşti*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1983.
- Păiuşan 1977a = Organizaţii economice şi structura lor organizatorică existente în oraşul Lipova în secolul al XIX-lea şi la începutul secolului al XX-lea, în *Analele Universităţii din Timişoara. Seria Ştiinţe Sociale*, Timişoara, 1977.
- Păiuşan 1977b = Personalităţi lipovene în lupta pentru independenţă, în *Ziridava*, Arad, 1977.
- Păiuşan 1983 = R. Păiuşan, *Bănăţeni în lupta pentru unitate naţională (1830–1918)*, Institutul de Studii Socio-Culturale şi Educaţie Permanentă Timiş, Timişoara, 1983.
- Păiuşan 2002 = R. Păiuşan, *Generalul bănăţean Ştefan Şt. Stoika, luptător pentru independenţă şi unitate naţională. The General Stefan St. Stoika, fighter for national Independence and Unity*, Editura Eurostampa, Timişoara, 2002.
- Păiuşan 2003 = R. Păiuşan, *Participanţi bănăţeni la lupta pentru independenţă şi unitate naţională, 1830–1918*, Editura Eurostampa, Timişoara, 2003.
- Păiuşan 2009 = Un colaborator al lui Cuza, colonelul bănăţean Ştefan Stoika (1808–1878), în *Clio*, Timişoara, 2009.
- Puşcariu 1892 = I. cavaler de Puşcariu, *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, Sibiu, 1892.
- Rădulescu 1938 = Les intermédiaires français du Shakespeare en Roumanie, en *Revue de littérature comparée*, Bucureşti, 1938.
- Stoika 1844 = Căpitan S. Stoika, *Iuliu Cezar*, Bucureşti, 1844.
- Stoika 1910 = General în rezervă Şt. Stoika, *Austria şi politica ei perfidă faţă de România. Documente diplomatice. În folosul Ligii Culturale a tuturor românilor. Secţia Bucureşti*, Tipografia Societăţii „Neamul Românesc”, Vălenii de Munte, 1910.

- Stoika 1911 = G<eneral> N<icolae> S<toika>, *Notițe din viața unui ostaș. Polcovnicul Ștefan Stoika*, București, 1911.
- Stoika 2013 = F. L. Stoika, *Lumină din lumină, destine înseninate. In memoriam Titus T. Stoika*, Editura Semne, București, 2013.
- Stoika, mss. = General Ștefan Șt. Stoika, *Biografia colonelului Ștefan Stoika*, manuscris original în posesia familiei Stoika.
- Suciu 1977 = Contribuții la cunoașterea unității poporului român în evul mediu, în *Ziridava*, Arad, 1977.

LE COLONEL BANATIEN ȘT. STOIKA (1808–1878), LE PREMIER TRADUCTEUR EN ROUMAIN DE L'OEUVRE DE GRISELINI SUR LE BANAT (Résumé)

Le colonel St. Stoika, né à 8 novembre 1808, à Lipova, est arrivé dans le „Pays” (expression générale pour les Principautés et, puis, pour la Roumanie), en s’intégrant, ici, dans la lutte pour l’unité nationale, dans la vie économique et culturelle. St. Stoika a suivi les cours de l’École Militaire des Cadets et de l’École de Comptabilité et des Finances appartenant au Collège <Teresianum> du chef-lieu de l’Empire des Habsbourgs et, en 1830, il s’est enrôlé dans l’armée de la Valachie, devenant, en 1834, lieutenant, grand aide de camp regnant et caissier général de l’armée; en 1851, St. Stoika a été promu comme colonel, devenant – en même temps – chef du Grand État Majeur et secrétaire général du Ministère de Guerre.

Fondateur de l’enseignement militaire des Pays Roumains, bon patriote, aide de camp du Seigneur Barbu Știrbei, St. Stoika a été nommé comme Haut Commissaire de la Valachie près les troupes d’occupation autrichiennes, pendant la Guerre de Crimée. De plus, en 1854, St. Stoika a élaboré, à l’ordre du Seigneur Barbu Știrbei, un projet pour l’organisation d’une milice des troupes de frontière. Élu comme membre dans le Divan „ad-hoc” de la Valachie, en 1857, St. Stoika, partisan de l’union des Principautés, est devenu l’un des collaborateurs intimes de Cuza, surtout dans le plan diplomatique. Appui du mouvement de libération bulgare, St. Stoika a quitté l’armée tout après l’accomplissement de l’union des Principautés, en étant élu – deux fois –, en 1861 et 1865, en fonction de maire de Bucarest, la nouvelle capitale de la Roumanie.

En qualité de sénateur (1864–1878), St. Stoika milite pour la conquête de l’indépendance du jeune État roumain et pour la réalisation de l’unité nationale toute entière.

Il a été connu, en même mesure, comme écrivain et, avant tout, comme traducteur des oeuvres de Victor Hugo et William Shakespeare.